

Mis päev on see jüripäev?

Jüripäeva tähistatakse 23. aprillil. Miks? Aastatel 1343-1345 toimus Liivimaal talupoegade vastuhakk, mida hiljem on hakatud kutsuma Jüriöö ülestõusuks ja selle päeva meenutamiseks ongi meie kalendrites päevanumbri alla väikeses kirjas märgitud *jüripäev*.

Ajaloost on teada, et Põhja- ja Lääne-Eesti eestlased alutasid vastuhakku, mille eesmärgiks oli sakslastest ja taanlastest võõrvallutajatest ning muistse vabadusvõitluse (1208-1227) järel pealesurutud ristiusust vabanemine.

Jüriöö ülestõus algas 23. aprillil Harjumaal ühel mäekünkal asuva maja süütamisega, mis andis märku, et kooskõlastatud kallaletung kõigile võõramaalastele on alanud. "Liivimaa noorema riimkroonika" andmetel tahtsid eestlased "korruga kallale tungida ja ära tappa kõik sakslased koos naiste jalastega". Pärast ristimisvee mahapesemist põletasid ülestõusnud maha "kõik aadlikkude mõisad, käisid maa risti ja rästi läbi ja tapsid kõik sakslased, keda nad kätte said. "Muu hulgas tungisid ülestõusnud Padise kloostriisse ja lõid seal surnuks 28 munku, misjärel klooster maha põletati.

Esimene edu järel valisid ülestõusnud eneste seast neli kuningat. Ülestõusnute vägi kulges kuningate juhtimisel Tallinna alla ja asus seda 10 000 mehega piirama. Esimene lahing sai peetud. Eestlased kartsid, et nende sõjamehed ei taastu nii kiiresti ja saatsid Rootsi võimu all olevasse Soome Turu ja Viiburi foogtide juurde teadaandega, et kõik sakslased Harjumaal on ära tapetud. Seda kuuldes lubasid foogtid väe koguda ja sellega Eestisse purjetada.

Uudised puhkenud ülestõusust jõudsid kiiresti Liivi orduni, kui tapatalgust põgenema pääsenud hirmunud sakslased ükshaaval ordu alale hakkasid saabuma. Liivi ordu maameister Burchard von Dreileben kuuldes juhtunust, kutsus eestlasi Paidesse saadikuid läkitama, kes siis maarahva "äralangemise" põhjuseid selgitaksid. Lisaks lubas ta heastada kõik süü, millega sakslased ülestõusuks põhjust on võinud anda. Eestlased saatsid saadikutena Paidesse oma neli kuningat.

4. mail 1343 algasid Paides läbirääkimised. Saksa poole eestkõnelejaks oli Liivi ordu maameister isiklikult. Eestlaste kuningad teatasid, et oleksid nõus Liivi ordu vasallideks hakkama, kuid seda ainult tingimusel, et nende üle ühtegi otsest isandat ei ole. Ordumeister päris kuningatelt aru selle kohta, miks eestlased nii palju sakslasi, teiste hulgas ka Padise mungad, ära olid tapnud. Selle peale vastasid kuningad, et neid (s.t. maarahvast) "olevat nii kaua piinatud ja vaevatud, et nad seda kauem enam sallida ega välja kannatada ei suutnud." Ordumeister Burchard von Dreileben kuulutas sellise "mõrtsukateo" karistuse vääriliseks. Eestlaste saadikud polnud sellega nõus ja nad soovisid Paide ordulinnuse varemetest lahkuda. Marburgi Wigandi vastuoluliste kirjelduste järgi oleva eestlased Paide linnuse lahtises käigus kokkupõrke provotseerinud, mispeale sakslased neljale eestlaste kuningale ja nende kolmele sõjasulasele hulgakesi kallale tungisid ja nad kõik surnuks raiusid. Pärast eestlaste juhtide surma peeti erinevaid lahinguid, kus eestlased üha enam nõrgenesid ja ülestõus lämmatati Varbola Jaanilinn ja Lohu Jaanilinn linnuses. Pärast seda kirjeldati Harjumaad kui "tühja ja paljast maad".

Jüriöö öise teatejooksu ajalugu

Esimene orienteerujate Jüriöö teatejooks peeti 1960. aasta. Sellise öise teatejooksu ellukutsumise aluseks sai tore idee pakkuda orienteerujatele spordiala atraktiivsemaks muutvat ja laia kõlapinda leidvat propagandavõistlust. Seni oli selline suur propagandaüritus puudunud. Jooksu korraldamise mõtte oli 1960. aasta talvel andnud jälle alatine ideegeneraator.

Aleks Kaskneem, on rääkinud kolme esimese jooksu peasekretär Asta Rääk. Oma mõtte läbisurumiseks tollastes jäikades instantsides leidis Kaskneem ajaloost sobiva sündmuse Jüriöö jooks ja tõrvikutega ratsanike rongkäik pidi meenutama ideoloogiliselt sobivat Jüriöö ülestõusu aastast 1343.

Aleks Kaskneeme idee elluvijaks sai Endel Tuul, kes algul oli kõikidel jooksudel peakohtunik ning kujundas jooksust sellise ürituse, nagu me seda aastaid hiljem tundsim. Kahekesi koos leidsid nad toetajateks maaspordiühingu Jõud ja ajalehe Spordileht.

Tagasivaatena 20 aastat hiljem on Jõu Kesknõukogu toleaeagne õppe-spordiosakonna instruktor Henn Saarmann ajalehes Spordileht meenutanud, millist diplomaadi osavust pidi üles näitama Endel Tuul

[Saarmann 1979]: Endel Tuul pakkus välja idee korraldada Jüriöö ülestõusu tähistamiseks Harjumaal öine orienteerumisjooks. Erilist vaimustust ettepanek ei tekitanud, oli isegi vastuseisjaid. "Jõu" rahakott oli kõhnuke. Tuul oskas selgeks teha, kui väga kaunis ala on orienteerumisjooks. "Tuleme 100-150 rublaga toime. Teeme odavalt, küll toetajaid leidub," veenis Tuul. Kui aga otsus langetati Jüriööjooksu kasuks ja hakkasime üritust paika panema, selgus, et ka viiesajast rublast jääb napiks. Tagantjärele tundsin heameelt kordaläinud võistlusest ja kulutatud rubladest polnud põrmugi kahju. Üritus oli tõepoolest romantiline ja põnev. Rändkarika pani võitjavõistkonnale välja Spordileht, autasustati ka parimat maaspordiühingu võistkonda ja parimat põllumajandusasutust.

Aleks Kaskneem kirjutas 1960. aasta aprillis Jüriööjooksu tutvustamiseks Spordilehes kaks artiklit. Esimeses artiklis rääkis ta jooksu ideest ja tutvustas võistlusreegleid. Öine teatejooks oli planeeritud viieliikmelistele võistkondadele, alul stardivad kaks naist ja seejärel kolm meest. Teatevahetus toimub kontrollpunktides. Naistel tuli oma vahetuses läbida 1,5 kuni 2,5 km ning meestel 3-4 kilomeetrit, kaasas pidid olema taskulamp ja signaalvile. Jüriööjooksuga kaasnes esimestel aastatel suur atraktiivne melu tõrvikutega rongkäik, suur lõke, orkester, isetegevusettekanded, ühislaulud jne. Kuna teatevahetuspunktid asusid võistluskeskusest kaugel, enamasti metsas või künklikul maastikul, siis ei tulnud rohkearvuline publik mitte võistlusele kaasa elama, vaid jälgima suurejoonelist avatseremooniat ja tõrvikurongkäiku selle ees liikusid muistseteks sõdalasteks riietatud ratsanikud. Pärast starti publik tavaliselt lahkus. Alles 1963. aastast paigutati start, finiš ja teatevahetuspaik kokku ühte kohta, siis sai võistlust jälgida algusest lõpuni.

See öine teatejooks omandas tohutu populaarsuse (1984. aasta juubelijooksul oli Padisel stardis juba 204 võistkonda rohkem kui tuhande jooksjaga!).

Tartumaal on Jüriööjooks varem toimunud kolmel korral: 1976. aastal Kambjas, 1982. aastal Mosinal ja 2013. aastal Elvas.